

Stanislava KUZMOVÁ, *Preaching Saint Stanislaus. Medieval Sermons on Saint Stanislaus of Cracow, His Image and Cult*, Wydawnictwo DiG, Warszawa 2013

455 s., ISBN 978-83-7181-766-3

Kniha Stanislavy Kuzmové je upravenou verzí disertační práce obhájené v roce 2010 na Středoevropské univerzitě v Budapešti. V bádání o středověkém kazatelství platí, že i přes cenné monografické studie o jednotlivých světcích je komplexnější teoretický výzkum svátečního kazatelství stále málo rozvinutý. Pro středoevropské prostředí již máme k dispozici knihu Wojciecha Danielskiego z roku 1997 o kultu svatého Vojtěcha na území Polska, zpracovanou především na základě liturgických knih, a o rok dříve publikovanou monografií Zdeňka Uhlíře k pozdně středověkým kázáním o svatém Václavu, v níž jsou na příkladu hlavního českého světce důkladně postiženy proměny žánru v průběhu středověku. Je možné připomenout i knihy o kazatelství spojeném s uherskými světci: Edit Madas o sv. Ladislavu (2004) a Ottó Gecsera o sv. Alžbětě Durynské (2012).

První oddíl knihy se věnuje obrazu sv. Stanislava v pramenech k jeho kultu, ať už se jednalo o hagiografii, liturgické texty nebo ikonografii. Kuzmová zde navazuje na svou nepublikovanou diplomovou práci obhájenou roku 2003 na Středoevropské univerzitě, ale podle vlastních slov neopakuje její závěry. V této spíše kompilační části autorka shrnuje okolnosti kultu, který vznikl asi čtyřicet let po smrti světce, byl pěstován od 13. století v Krakově, kde Stanislav působil jako biskup a byl umučen, a to zejména v prostředí biskupského i knížecího dvora a pochopitelně i mendikantských řádů. Autorka se zde na obecné rovině zabývá obrazem světce v hagiografii a jeho kanonizací.

Navazující oddíl je věnován kontextům svatostanislavského kazatelství. Autorka probírá jednotlivé svátky (umučení 8. května a přenesení 27. září) jako příležitosti ke kázání a také liturgické užití legend o světcích. Rozbor textů se zaměřuje spíše na jejich obsah než na literární žánry. Pokud jde o užití různých topoi a funkci jednotlivých textů, autorka příliš nepřihlíží k literární teorii a pro její přístup je charakteristická určitá popisnost, na druhou stranu je ale možné ocenit solidnost jejího přístupu a snahu o faktografické vyčerpání všech pramenů. Věnuje se také účtě ke sv. Stanislavu v Čechách, kterou lze doložit již od 13. století, její literární prameny jsou ovšem

o století pozdější, a zabývá se i staročeskou verzí kázání o sv. Stanislavu.

V části o kázání o sv. Stanislavu v rukopisech uplatňuje autorka systematický přístup opřený o důkladnou pramennou heuristiku v rukopisných fondech uložených zejména v Polsku a České republice. Podává charakteristiku kázání, z nichž nejstarší pocházejí ze 14. století, a sleduje také jejich geografické rozvrstvení. Zvláštní pozornost věnuje kázání Peregrina z Opolí a jeho vlivu na kazatelský diskurz. Kuzmová rozebírá také užívání přechodových typů kázání mezi sermonem a homilií. Kázání dělí případně podle kazatelských temat, obecně se více věnuje znakům zápisu než znakům textu, to je ale vzhledem ke skutečnosti, že se jedná o průkopnickou monografii, pochopitelné. Autorka rovněž nachází paralely mezi kázáními a legendami a sleduje práci s textem *exempel*, která byla přepracovávána pro kázání.

Samostatná kapitola je věnována vlivnému kázání Peregrina z Opolí o sv. Stanislavu a jeho recepci. Kuzmová správně upozorňuje na napětí mezi textem a jeho jednotlivými zápisy i na to, že text byl od Peregrina, jehož stanislavské kázání je možné považovat za modelové, přejímán různými způsoby a v různém rozsahu. Staročeský překlad kázání tak lze vnímat jako redakci textu. Na základě vlastního výzkumu mohou potvrdit dataci rukopisu do období kolem roku 1420, jeden z filigránů v něm obsažených je možné ztotožnit s typem doloženým roku 1416.

Poslední oddíl knihy je věnován způsobu, jakým byl sv. Stanislav prezentován v kázáních, a to jako ten, kdo má být napodobován a ctěn zejména jako dobrý pastýř. To souviselo se Stanislavovou biskupskou hodností, ale stejně tak bylo zdůrazňováno jeho mučednictví či role přímlovce, který činí zázraky. Stanislav samozřejmě vystupuje i jako patron Polska. Jak autorka správně konstatuje, topické moralizování bylo často přejaté z autorit a jednotlivé texty jsou v menší či větší míře vzájemně odvozovány. Zkoumá ovšem spíše slovní vyjádření než intenci autorů (redaktorů) kázání či žánrovou příslušnost textů.

Na recenzované práci je cenná zejména podrobná a pečlivá analýza korpusu kázání o sv. Stanislavu. Zde autorka navazuje na své starší studie o svatostanislavských legendách. Poměrně zešíroka se věnuje obrazu světce a jeho činnosti, stejně jako rozšíření i podobě kultu. Na knize je poněkud znát struktura kvalifikační práce, přináší ale nečekané množství podnětů založených na poznacích získaných jak z literatury, tak ve velké míře vlastní analýzou. Můžeme sledovat funkční přejímání metod a přístupů od jiných badatelů, užitečný je také přehled

bádání a seznam (zejména polské) literatury k tématu.

Pokud jde o vlastní přínos práce, autorka uplatnila své velmi solidní kodikologické a filologické znalosti a vytvořila pro bádání vskutku užitečný přehled rukopisného dochování kázání o svatém Stanislavu s podrobnými rozpisy relevantních a kazatelských materiálů i jejich základní žánrové zařazení (jedná se o 80 kázání a kazatelských materiálů ve 100 rukopisech, celkem 147 instancí).

Práce Stanislavy Kuzmové je významným příspěvkem pro poznání středověkého kazatelství ve středoevropském prostoru. Její heuristika je tak důkladná, že v dohledné době pravděpodobně nebude překonána.

JINDŘICH MAREK

Ludovic VIALLET, *Les sens de l'observance. Enquête sur les réformes franciscaines entre l'Elbe et l'Oder, de Capistran à Luther (vers 1450 – vers 1520)*, LIT Verlag, Münster 2014 (= Vita regularis 57)

364 s., ISBN 978-3643124418

Francouzský historik Ludovic Viallet (Université Blaise Pascal de Clermont-Ferrand) patří k předním odborníkům zabývajícím se problematikou působení mendikantů, konkrétně řádu menších bratří, v pozdně středověké společnosti. Jeho kniha *Les sens de l'observance*, předložená i jako habilitační práce, geograficky pokrývá území ohraničené na jedné straně řekou Labe a na druhé Odrou. Jedná se tedy o území Slezska a Horní Lužice a většina děje se odehrává podle osy Budyšín – Zhořelec – Vratislav. Časově se kniha soustřeďuje na druhou polovinu 15. a první čtvrtinu 16. století. Z pohledu dějin františkánského řádu se jedná o klíčové období předcházející velkým změnám, vedoucím jednak k rozdělení řádu na františkánskou (převážně observantskou) a minoritskou (konventuální) větev, jednak k zániku velké části domů v období po vypuknutí luteránské reformace.

Řada konventů na sledovaném území byla ve třicátých letech 15. století postižena husitskými bouřemi. V následujících dekádách již procházela pozvolnou obnovou a novým obdobím rozkvětu. V té době do uvedené oblasti ale také začaly pronikat reformní snahy usilující o oživení františkánského ideálu a jeho přízpůsobování měnícím se společenským podmínkám. Právě tyto reformní směry stojí v centru zájmu autora, přičemž slovo „observance“ v názvu není vztaženo jen a pouze na vlastní observantské hnutí, ale je rozšířeno i na další reformní směry, zejména na směr hlásící se ke konstitucím papeže Martina V. Právě střet různých směrů a jejich adaptace na prostředí lužických a slezských měst je hlavním tématem knihy.

První kapitola (*Caïn et Abel – Vieux terreaux franciscain et novae plantationes*) přibližuje vývoj františkánské přítomnosti na vymezeném území, a to od prvních fundací v 13. století až po situaci na začátku 16. století. Hlavní důraz je ale kladen na reformní snahy uvnitř řádu menších bratří, které se prosazují od poloviny 15. století. Ty jsou v českém prostředí spojovány především s postavou Jana Kapistrána a jeho středoevropskou misí, při které uvedl do zaalpského prostoru observantské hnutí. Na základě papežského svolení tehdy začal zřizovat ve významných lokalitách observantské konventy, které vytvořily protiváhu ke starším (nereformovaným) fundacím. Vialletova kniha ale ukazuje, že situace uvnitř františkánského řádu byla mnohem složitější a že i na relativní periférii se vyskytovaly různé směry usilující o oživení františkánských ideálů. Vedle Jana Kapistrána, budoucího paralelní síť domů podléhajících generálnímu vikáři observantů, zde vynikal především Matthias Döring, provinciál saské provincie, usilující o obnovu na základě konstitucí papeže Martina V. (*Constitutiones Martinianae*) a pod přímou autoritou generálního ministra řádu. Viallet ukazuje, že se tyto různé podoby kultivace františkánského dědictví – jakkoli byly úzce ovlivněny děním v řádu i jeho jednotlivých domech – neutvářely a neprosazovaly ve společenském vakuu. Naopak, jednalo se o politikum, do kterého zasahovaly i další subjekty mimo vlastní řád. V případě Horní Lužice to byly především městské rady, které se takto mimo jiné bránily zásahům českých králů.

V předvečer rozdělení řádu (a vypuknutí německé reformace) situace připomínala zákopovou válku. Zatímco ve Slezsku se uchytila Kapistránova observance, v Horní Lužici převážil směr prosazovaný Döringem. Druhá kapitola (*Diversitas vitae – Au nom de l'intentio de François*) se zabývá konfliktem mezi oběma směry